

Ma Thida (Barma)

Ma Thida (* 1966) je barmská lékařka, spisovatelka, bojovnice za lidská práva a bývalá politická vězeňkyně. Knihy publikovala pod pseudonymem Suragamika, což znamená „přední statečný cestovatel s Thidou“. V Myanmaru (Barmě) je známa především jako veřejně činná intelektuálka, jejíž knihy se zabývají politickou situací země. Pracovala jako novinářka a redaktorka. Coby chiruržka působila v Muslim Free Hospital, která poskytuje bezplatné služby chudým. Vystudovala chirurgii a od mládí se věnuje psaní: „Chtěla jsem se stát spisovatelkou, protože se chci podělit o to, co kolem sebe pozoruji, například chudobu.“

V roce 1993 byla odsouzena na dvacet let ve věznici Insein za „ohrožování veřejného míru, styk s ilegálními organizacemi a šíření nezákonné literatury.“ Aktivně podporovala Aun Schan Su Ťij, nositelku Nobelovy ceny a zakladatelku hlavní opoziční strany v Barmě. Ma Thida ve věznici onemocněla tuberkulózou. Zároveň ovšem získala řadu mezinárodních ocenění za lidská práva, včetně Reebok Human Rights Award (1996) a PEN/Barbara Goldsmith Freedom to Write Award (1996). Jak ale říká, „nebyť vipassany (buddhistické meditace), nepřekonalabych nevýslovné útrapy, kterým jsem ve vězení čelila“.

Po pěti a půl letech byla v roce 1999 propuštěna z „humanitárních důvodů“. Hlavním důvodem byl zhoršující se zdravotní stav, ale i rostoucí politický tlak a úsilí organizací pro lidská práva jako Amnesty International a PEN International. Stala se předsedkyní PEN Myanmar a obdržela cenu PEN/Barbara Goldsmith za svobodu psaní. Mezi lety 2008 a 2010 žila v USA jako rezidentní spisovatelka. První kniha *Slunečnice* jí vyšla v roce 1999 v Barmě, zahraniční vydání byla zakázána. *Roadmap* (2012) je fiktivní příběh založený na událostech v barmské politice. V barmštině publikovala také memoárovou knihu *Sanchaung, Insein, Harvard*. V roce 2016 převzala cenu Disturbing the Peace, která je určena spisovatelům sdílejícím ideje Václava Havla a udílí ji newyorská Nadace Knihovny Václava Havla.

ukázkou *Žlutá svoboda* z anglického originálu přeložil Pavel Drábek

Zaujal mě velkolepý památník, který jsem zahlédla z autobusu, tak jsem vystoupila cestou na místo natáčení dokumentu ještě před mou další zastávkou. Vzpomněla jsem si na výrok ředitele německého programu Exiloví autoři (Writers-in-Exile), který kdysi poznamenal: „Vzhledem k tomu, jak často jsi letos byla na letištích, nebylo by vhodné s tebou na letišti i natočit rozhovor?“ Je to tak, jen v roce 2024 jsem prošla 11 zemí – a někde byla dvakrát, třikrát – a procestovala bezmála čtyři desítky měst. Ironie celé situace mi neunikla. Před dvaceti lety, kdy jsem se doma ve vlasti snažila na vojenské juntě vybojovat svůj první pas, mě varoval můj starý kamarád diplomat: „Až ho dostaneš, tak jediná místa, co skutečně poznáš, budou letiště.“ A teď, když se zase ocitám na cizí půdě, se mi jeho slova vrátila a protkala minulostí přítomnost.

Parčík kolem památníku před starým letištěm se nachází u berlínské vojenské základny. Čtvrť Tempelhof byla první moje první berlínská adresa. A i když parčík i se svou umírněně monumentální architekturou tu nestojí dlouho, šíří kolem sebe klid, který přitahuje

mírumilovné kolemjdoucí.

Už od počátku podzimu byla zima a mlhy jako v krutých zimách. Den co den bylo chladněji a mlhavěji a z oblohy padaly drobné částičky – něco mezi slabým deštěm a ranní rosou – jako zmrzlý závoj. Vzduch, zahuštěný krůpějemi vody, rozostřoval výhled a všechno zahaloval do mlžného oparu. I když jsem měla ruce v kapse kabátu, měla jsem pocit, jako by se mi tělo scvrkalo a jako by mi tlustá vlněná čepice nehrála hlavu, jako by měla, a vůbec jsem se nemohla zbavit těch dešťových krůpějí, takže i když jsem se dívala do kamery, pohled jsem měla rozostřený.

Utkvěl mi v mysli plakát od chvíle, kdy jsem ho poprvé viděl. Je na něm černobílá fotografie mladých a starých západních Berlíňanů zezadu, jak se dychtivě snaží vystoupat na malou přistávací plochu, s očima upřenými na přistávající letadlo. I když jim není do tváře vidět, obraz barvitě vykresluje nadšené očekávání davu. Na plakátu stojí dvě věty – „Co dokáže letectvo?“ a „Svobodu“ – v němčině žlutým písmem.

Když jsem bydlela v bytě na předměstí Berlína, viděla jsem na plakát pokaždé, když jsem si lehla do postele. Dům patřil jednomu lékaři u letectva a jeho prý býval slavný letecký důstojník. Neměl sice v domě žádné jiné fotografie a ozdoby, ale tento plakát visel na prominentním místě u paty postele v jediné ložnici. Pokud bych se tomu pohledu chtěla vyhnout, jediná možnost by byla spát na studené kožené pohovce pod lidskou kostrou, která kdysi bývala někdejší lékařovým společníkem. Na výběr jsem tehdy ale neměla – spala jsem na posteli a dívala se na plakát noc co noc. Žlutý nápis na plakát mě bohužel zneklidňoval ještě víc než samotný obrázek.

„Uúú... „Blim blim uúú ...“

Všude se ozývá neustálý hluk dvou žlutých čistících vozů, které stírají holý asfalt na parkovišti poblíž vstupu na letiště. „No tak, honem! Čistíte už dávno čistý místo. Rychle! Takhle nemůžu nic točit. V pohodě, natočím to pak rychle,“ halekal jeden z kameramanů.

„Tohle je historický památník toho letiště a dole na soklu – jako na ranveji, kde kdysi vzlétala letadla – jsou nápisy na počest pilotů a letců, kteří tu položili život. Mohla byste prosím ze své knihy přečíst odstavec o letišti a takových věcech?“ pobídl mě režisér. Když čistící vozy konečně ztichly, napřáhla jsem se a začala předčítat pasáž z nedávno vydané knihy *Z-měť: Boj Myanmaru za demokracii 2011–2021*.

Zkraje studené války Sověti rozdělili zemi a s ní i hlavní město na Východní a Západní Berlín. Uzavřeli Západnímu Berlínu přístup po silnicích a řekách, odřízli přísun základních potřeb, včetně potravin a vody. V reakci na sovětskou agresu, například ostřelování, Spojenecké síly spustily vzdušný most a zásobovaly obyvatele Západního Berlína vším potřebným, včetně potravin a pitné vody, a všechno letecky. I když několik letců a leteckého personálu při tom přišlo o život, jejich odvaha zajistila přežití západoberlínských rezidentů. Letiště později přestalo vyhovovat, ale posud stojí poblíž památníku, který byl zbudován v parčíku na paměť té odvahy.

„Mami...! To bolí! Zabij mě hned, prosím! Už to nevydržím...! Prosím!“

Chlapec Maung Phone Teza, těžce poraněný na rukách a na spodní části těla, šeptal

v mučivých bolestech. Vedle něho ležel sešit z matematiky G1, listy potřísněné jeho krví, a ušmudlaný bavlněný batůžek. I jeho lavici, také rozbitou, potřísnila jeho krev. Jeho teta, učitelka, si na vojácích Státní administrativy poniženě vyprosila, že nakonec mohla umírajícího syna vidět jeho matka a vyslechnout si jeho poslední přání. „Zabij mě hned, prosím...!“

To byla poslední slova posledním dechem tohoto dítěte a všechny kolem přemohla záplava šokantních pocitů. Jako mýtická Sibyla Kumana i dnes často dnešní mladí, zápolící se stresem, za naříkají, „Chtěl bych zemřít“. Tady ale šlo o sedmileté dítě, které ve smrtelném okamžiku vyslovilo zoufalé přání. Ten chlapec byl moc mladý na to, aby pochopil, proč by ho osazenstvo těch dvou burácejících a rotujících pekelné vrtule, co se nad ním vznášejí – dvě helikoptéry Mi-35 – chtělo zabít.

Je to tak. Těm zatraceným duším na obloze na životě nevinného chlapce dole skutečně nezáleželo. Věděl, že mu maminka vždycky všechna přání splnila, a teď ji prosil, aby vyslyšela jeho poslední. Už nemohl tu příšernou bolest vydržet, věřil, že pomine jedině, až zemře. A tak matku prosil, aby jeho utrpení ukončila. Strašné! Mrazivá pravda o spojitosti mezi vražděním a smrtí se zjevila této jemné duši.

Dne 16. září 2022 na základní škole ve vesnici Let Yet Kon, vzdálené 14 mil západně od města Dipèyin v Sakainské oblasti, se přihodila děsivá událost. Poklidnou atmosféru narušilo školní zvonění a ohlásilo dětem chaotický zvrát ve školních událostech. Všude se náhle rozezněl vzdálený hukot helikoptér, takže se učitelé i žáci spěchali někam ukrýt. O pár okamžiků později vybuchly v areálu školy tři dělostřelecké miny a tlakové vlny se prohnaly vesnicí.

Hluk auta doléhá zastřeně, zahlušován kvílením větru, který se žene takovou silou, že svým hlukem opanuje celou atmosféru. A ty se nacházíš na letišti – na místě protkaném historií, kde kdysi hrdinové vzdušného mostu před nějakými 76 lety přinášeli dvěma a půl miliónu lidem Západního Berlína život a naději. A tady svůj dopis přečtete nahlas a k tomu bude znít jemná zvonkohra, jako by nebyla zima. Kameraman zabere detail knihy a pak zvolá, „Nevím, co mám dělat“. A když pak spokojený s natočeným záběrem navrhne udělat přestávku, snese se mlha a zima zalézá až do kostí. Vzduchem se nesou slova „poslouchejme“, jako by je nesl sám vítr. Celé tělo touží po teplu, srdce ti mocně buší, krev začíná vřít, jako by ji rozpálila nevýslovná intenzita.

Rozloučila jsem se a pospíchala na zastávku autobusu. Kavárnu poblíž jsem přešla – už jsem se nechtěla zdržovat. Jediná má touha byla vrátit se do svého přechodného bydliště, takzvaně „domů“. Autobus přijel hned a měla jsem štěstí, takže jsem na další přípoj čekala jen zlomek z obvyklých dvaceti minut. Když jsem do vyhřátého autobusu nastoupila, došlo mi, že se celá chvěju.

Přemýšlela jsem o berlínském vzdušném mostě, kdy letadla přistávala i každých 45 sekund, aby doručila pomoc, když byla nejvíc potřeba. Protiklad mezi vlezlou zimou venku a vyhřátým interiérem autobusu byl zarážející, okna se vlhkostí zamžily. V mysli jsem ale utekla k mnohem pochmurnější realitě: od roku 2021 v Myanmaru proběhlo více než tři tisíce leteckých útoků

na náboženské a obytné budovy a vyžádaly si životy více než 1500 civilistů. Z této hrůzostrašné statistiky vyniklo několik postav – připomínek vlídnosti, která paradoxně také přinesla smrt.

„Držte se pevně, jede se,“ hlásil dvojjazyčně z reproduktorů autobusu německo-anglický hlas. Zářivá žlutá berlínských autobusů a vlaků se mi v očích a evokovala příval vzpomínek: žluté zakrvavené sešity matematiky i tučný žlutý nápis na plakátu, na který jsem kdysi bez ustání zírala.

„Co dokáže letectvo?“

„Svobodu.“

V jednu chvíli mi přišel žlutý nápis na plakátu ještě nesnesitelnější než doprovodná fotografie. Nemohla jsem to už dál vydržet, tak jsem plakát zakryla velkou čtvrtkou papíru. Když jsem se pak konečně z toho pokojíku vystěhovala, čtvrtku jsem složila a zanechala plakát na stěně, nedotčený. A po celý můj pobyt mi prázdná čtvrtka papíru na stěně u paty postele přinášela ten letmý pocit „svobody“.

A zatímco mě autobus odvážel pryč od letiště Tempelhof, pozorovala jsem to žluté vozidlo, jak se stále více a více na své pouti vzdaluje letišti. A v tu chvíli i mě došlo, že někam mířím, ale kam přesně? V tichosti, a přece zoufalá, jsem v sobě ze všech sil řvala, „Pravá svoboda spočívá v přežití zakotveném v soucitu – a ne v trýznivém osvobození, co slibuje letectvo“.

Ta imaginární slova „Svoboda“ napsaná žlutě na vetších, sluncem vyšisovaných pytlích mi v mysli pozvolna bledla. Mé třesoucí se tělo se zklidnilo, natolik alespoň, že už jsem se nemusela držet madel. A autobus, mé tělo i mé myšlenky se jakoby srovnaly – a mířily stejným směrem a před nimi společný cíl: „Svoboda“.